

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The mind in the courtroom: on forensic mental health reports in judicial decision-making about guilt and sentencing in the Netherlands

Es, R.M.S. van

Citation

Es, R. M. S. van. (2023, November 9). *The mind in the courtroom: on forensic mental health reports in judicial decision-making about guilt and sentencing in the Netherlands*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3656541>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3656541>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

The mind in the courtroom

The mind in the courtroom

On forensic mental health reports in judicial
decision-making about guilt and sentencing in the
Netherlands

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van rector magnificus prof.dr.ir. H. Bijl,
volgens besluit van het college voor promoties
te verdedigen op donderdag 9 november 2023
klokke 15.00 uur

door

Roosmarijn Magdalena Sophie van Es

geboren te 's-Gravenhage

in 1994

Promotoren: prof. dr. J.W. de Keijser
prof. dr. mr. M.J.J. Kunst
Co-promotor: dr. A.J. van Doorn
Promotiecommissie: prof. dr. mr. M.J.F. van der Wolf
prof. mr. dr. J.W. Ouwerkerk
prof. dr. J.W. Hummelen (Rijksuniversiteit Groningen)
prof. dr. E.G.C. Rassin (Erasmus Universiteit
Rotterdam)

Omslagontwerp: Primo!Studio – Delft
Opmaak binnenwerk: Anne-Marie Krens – Tekstbeeld – Oegstgeest
Drukwerk: Ridderprint – Alblaserdam

Het onderzoek in dit proefschrift werd financieel ondersteund door het
E.M. Meijers Instituut en Universiteit Leiden.

© 2023 R.M.S. van Es

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische vervoelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Dankwoord

Dit proefschrift had er niet gelegen zonder hulp of steun van velen. Mijn dank hiervoor is niet in 800 woorden te vatten, maar ik doe een dappere poging. Allereerst gaat mijn dank uit naar mijn promotoren Jan de Keijser, Maarten Kunst en Janne van Doorn. Onze samenwerking heb ik als ontzettend prettig ervaren en ik dank jullie voor het mentorschap de afgelopen jaren. Ik heb heel veel van jullie geleerd en ik hoop onze samenwerking in de toekomst voort te zetten. Jan: vanaf het eerste idee voor dit onderzoeksproject ben jij betrokken geweest. Je kritische vragen over de kern van het onderzoek en oog voor detail hebben dit proefschrift naar een hoger niveau getild. Maarten: jouw zicht op het grotere plaatje en gave om abstract te denken, hebben ertoe geleid dat de onderlinge samenhang en focus in dit proefschrift nooit verloren gingen. Janne: ondanks dat je er pas na twee jaar bij kwam, kan ik mij dit project niet zonder jou voorstellen. Ik kon altijd bij je terecht. Je talent om zaken te visualiseren en compact te houden, heeft voor een strak eindproduct gezorgd. Extra bijzonder vond ik het om dit traject samen af te ronden tijdens de mooie studiereis naar Bogotá, Colombia.

De leden van de promotiecommissie, Michiel van der Wolf, Ko Hummelen, Jannemieke Ouwerkerk en Eric Rassin, dank ik voor hun bereidheid om dit proefschrift met alle zorgvuldigheid van dien te lezen en te beoordelen. Ik kijk uit naar onze gedachtewisseling tijdens de verdediging. Mijn dank gaat ook uit naar het E.M. Meijers Instituut en Universiteit Leiden zonder wiens financiering dit promotieonderzoek niet mogelijk was geweest.

Zonder data is er geen onderzoek. Ik dank de vele studenten die in de eerste heftige maanden van een pandemie de tijd en moeite hebben genomen om deel te nemen aan de experimenten. Daarbij ben ik ook veel dank verschuldigd aan Marise Elgers die mij geholpen heeft met deze dataverzameling, en het bureau Wetenschap en Opleidingen van het NIFP die mij toegang gaven tot tientallen pro Justitia-rapportages om realistische vignetten te kunnen maken. De Raad voor de Rechtspraak en het LOVS ben ik erkentelijk voor het faciliteren van de mogelijkheid om met strafrechters te spreken over dit belangrijke onderwerp. De strafrechters die het gesprek met mij zijn aangegaan ben ik dankbaar voor de waardevolle inzichten die zij mij vanuit de praktijk hebben gegeven. Kiki, veel dank voor al je hulp tijdens deze interviews.

Veel mensen hebben onbewust bijgedragen aan het succesvol afronden van dit proefschrift. De fijne (oud-)collega's van het Instituut voor Strafrecht en Criminologie in Leiden. Ik voel me bevoorrecht om dagelijks omringd te

worden door zulke wijze, maar vooral gezellige, mensen. Dank voor alle koffietjes, lunches, borrels, uitjes, voetbaltoernooitjes, poké bowls en gezelligheid tijdens congresbezoeken. Ik ga elke dag met plezier naar mijn werk. In het bijzonder spreek ik mijn dank uit naar Babette en Maria. Jullie zijn ware PhD-rolmodellen. Dank voor alle adviezen, de gezelligheid en het vieren van alle mijlpalen. Anouk, Fallon, Jennifer, Kiki, Linda en Marijke: wat hebben we het ook buiten het werk fijn. Dat we nog maar een hoop dansjes mogen wagen en tripjes kunnen maken. Anouk, ik ben ontzettend blij dat jij al deze mensen vertegenwoordigt door naast mij te staan als paranimf.

Lieve vrienden die vanuit alle levensfases aanwezig zijn: wat een geluk om zulke fijne mensen om mij heen te hebben. Jullie hebben allemaal op je eigen manier ervoor gezorgd dat het leven de afgelopen jaren niet enkel uit promoveren bestond. Van de Dalton, het hockeyveld, tot aan de universiteit en verder: jullie waren erbij. De vele koffietjes, etentjes, feestjes, stranddates, stedentrips, reizen en sportsessies waren een heerlijke afleiding te midden van alle proefschriftperikelen. Hier draait het leven om. Dat we dit nog maar veel en vaak mogen doen.

De laatste woorden van dank zijn gericht aan de allerbelangrijksten die mij kennen als geen ander: mijn lieve, knappe zusje Teddy. Ondanks dat we hele andere paden bewandelen in het leven, zijn we twee handen op één buik. Of we nu mooie reizen maken naar een zonnige plek of dat je me afbeult tijdens het boksen op het strand: ik had het met niemand anders willen doen. Ik leer veel van je en ik ben onwijs trots op je. Ik ben vereerd dat je naast mij wilt staan als paranimf. En *last but not least*: papa en mama. Het voelt vreemd om mijn dankbaarheid in een beperkt aantal woorden op te schrijven. Die is namelijk onbeschrijfelijk. Jullie staan altijd klaar, hebben mij altijd gesteund in alle keuzes die ik maakte, me geleerd om bij mezelf te blijven en aangemoedigd om vooral te doen wat ik leuk vind. Wat maakt dit het leven makkelijk. Ik ben blij dat jullie deze mijlpaal met mij kunnen vieren. Ik hou van jullie.

Roosmarijn
Augustus 2023

Table of contents

LIST OF ABBREVIATIONS	XI
1 GENERAL INTRODUCTION	1
1.1 Background	1
1.1.1 Reading guide	3
1.2 Legal framework	3
1.2.1 Forensic mental health evaluation	3
1.2.2 Decisions about guilt	6
1.2.3 Decisions about sentencing	7
1.3 Prior research	10
1.3.1 FMHRs and guilt	10
1.3.2 FMHRs and sentencing	11
1.4 Outline of the dissertation	14
2 FORENSIC MENTAL HEALTH EXPERT TESTIMONY AND JUDICIAL DECISION- MAKING: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW	17
2.1 Introduction	18
2.1.1 Legal context	20
2.1.1.1 Guilt: <i>mens rea</i>	20
2.1.1.2 Guilt: <i>actus reus</i>	21
2.1.1.3 Sentencing	22
2.1.2 Prior research on forensic mental health expertise in judicial decisions	24
2.1.3 Current study	24
2.2 Method	25
2.2.1 Search strategy	25
2.2.2 Study selection	26
2.2.3 Data extraction	27
2.3 Results	27
2.3.1 Study characteristics	29
2.3.1.1 Sample characteristics	29
2.3.1.2 Type of forensic mental health expert	29
2.3.1.3 Offense type	30
2.3.1.4 Diagnosis	30
2.3.2 Forensic mental health information in judicial decisions	30
2.3.2.1 Guilt: <i>mens rea</i>	30

2.3.2.2	Guilt: <i>actus reus</i>	32
2.3.2.3	Sentencing	33
2.3.2.3.1	Length of sanctions	33
2.3.2.3.2	Death penalty	35
2.4	Discussion	36
2.4.1	Guilt: <i>mens rea</i>	37
2.4.2	Guilt: <i>actus reus</i>	37
2.4.3	Sentencing	38
2.4.4	Future research	38
2.4.5	Limitations and conclusions	40
3	THE EFFECTS OF FORENSIC MENTAL HEALTH REPORTS ON DECISIONS ABOUT GUILT IN THE NETHERLANDS: AN EXPERIMENTAL APPROACH	55
3.1	Introduction	56
3.1.1	Theory	57
3.1.2	Prior research	58
3.1.3	Current study	59
3.2	Method	61
3.2.1	Participants and procedure	61
3.2.2	Materials and measures	61
3.2.2.1	Vignette	61
3.2.2.2	Design	63
3.2.2.3	Questionnaire	63
3.2.3	Analyses	64
3.3	Results	65
3.3.1	Descriptive and preliminary analyses	65
3.3.2	Hypothesis 1: Effect of the presence of an FMHR	65
3.3.2.1	Verdict	65
3.3.2.2	Evaluation of guilt	65
3.3.2.3	Evaluation of evidence	65
3.3.3	Hypothesis 2: Effect of information about any disorder	66
3.3.3.1	Verdict	66
3.3.3.2	Evaluation of guilt	66
3.3.3.3	Evaluation of evidence	66
3.3.4	Hypothesis 3: Effect of type of disorder	67
3.3.4.1	Verdict	67
3.3.4.2	Evaluation of guilt	68
3.3.4.3	Evaluation of evidence	68
3.4	Discussion	69
3.4.1	Study limitations and strengths	72
3.4.2	Implications	73
3.4.3	Conclusion	74

4 SENTENCING WITH(OUT) FORENSIC MENTAL HEALTH INFORMATION: AN EXPERIMENTAL VIGNETTE STUDY	75
4.1 Introduction and background	76
4.1.1 Background	77
4.1.2 Current study	80
4.2 Method	81
4.2.1 Participants	81
4.2.2 Design, materials and procedure	82
4.2.2.1 Case vignette	82
4.2.2.2 FMHR	82
4.2.2.3 Procedure and questionnaire	86
4.2.3 Analytical procedure	86
4.3 Results	87
4.3.1 Descriptives	88
4.3.2 TBS measure	
4.3.2.1 Hypothesis 1: When a defendant is uncooperative with a forensic mental health evaluation, imposition of TBS is less likely than when a defendant cooperates	88
4.3.2.2 TBS according to type of disorder and recidivism risk	88
4.3.3 Prison sentence	89
4.3.3.1 Hypothesis 2: In case TBS is not imposed, an uncooperative defendant will receive a longer prison sentence than a cooperative defendant	89
4.3.3.2 Prison sentence according to type of disorder and recidivism risk when TBS was not imposed	90
4.3.3.3 Prison sentence according to type of disorder and recidivism risk when TBS was imposed	91
4.4 Discussion	91
4.4.1 Limitations	94
4.4.2 Recommendations for future research	95
4.4.3 Concluding remarks	97
5 OPENING THE BLACK BOX OF JUDICIAL DECISION-MAKING IN DUTCH CASES WITH FORENSIC MENTAL HEALTH REPORTS: A QUALITATIVE STUDY	99
5.1 Introduction	91
5.1.1 Forensic mental health evaluation at trial	101
5.1.1.1 Decision-making about guilt	101
5.1.1.2 Decision-making regarding sentencing decisions	102
5.1.2 The current study	103
5.2 Method	103
5.2.1 Focus group design	103
5.2.2 Procedure	104
5.2.3 Participants	105
5.2.4 Data coding and analysis	106
5.3 Results	107
5.3.1 General approach of an FMHR	107

5.3.2	Decision-making regarding guilt	108
5.3.3	Decision-making regarding sentencing	110
5.3.3.1	The role of offender dangerousness in decisions about treatment measures	110
5.3.3.2	The role of criminal responsibility in decisions about prison sentences	111
5.4	Discussion	113
5.4.1	Limitations	116
5.4.2	Recommendations for future research	117
5.4.3	Conclusion	118
6	GENERAL CONCLUSION	121
6.1	Background	121
6.2	Key findings	133
6.2.1	Decisions about guilt (chapters 2, 3 and 5)	133
6.2.1.1	Effects of FMHR on decisions about guilt	133
6.2.1.2	Decision-making process about guilt with FMHRs	135
6.2.1.3	Preliminary conclusion	125
6.2.2	Sentencing decisions (chapters 2, 4 and 5)	126
6.2.2.1	Effects of FMHR on sentencing decisions	126
6.2.2.2	Decision-making process regarding sentencing decisions with FMHRs	129
6.2.2.3	Preliminary conclusion	129
6.3	Strengths, limitations and directions for future research	131
6.3.1	Strengths	132
6.3.2	Limitations	132
6.4	Recommendations for research and practice	134
6.4.1	Recommendations for future research	134
6.4.2	Recommendations for policy and practice	136
6.5	Conclusion	138
	SAMENVATTING (DUTCH SUMMARY)	139
	REFERENCES	149
	APPENDICES	165
	A Experimental design chapter 3	167
	B Experimental design chapter 4	177
	C Interview protocol focus groups chapter 5	187
	CURRICULUM VITAE	191

List of abbreviations

APD	Antisocial personality disorder
CC	Criminal Code
CCP	Code of Criminal Procedure
DSM	Diagnostic and statistical manual of mental disorders
FMHE	Forensic mental health expertise
FMHR	Forensic mental health report
GBMI	Guilty but mentally ill
HCR-20v3	Historical Clinical Risk Management-20, Version 3
NGRI	Not guilty by reason of insanity
NIFP	Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie
NRGD	Nederlands Register Gerechtelijk Deskundigen
PBC	Pieter Baan Centrum
TBS	Terbeschikkingstelling

